TEISINGUMO TEISMO (didžioji kolegija) SPRENDIMAS

2021 m. liepos 15 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Darbuotojų sauga ir sveikatos apsauga – Darbo laiko organizavimas – Ginkluotųjų pajėgų nariai – Sąjungos teisės taikymas – ESS 4 straipsnio 2 dalis – Direktyva 2003/88/EB – Taikymo sritis – 1 straipsnio 3 dalis – Direktyva 89/391/EEB – 2 straipsnio 2 dalis – Karinė veikla – Sąvoka „darbo laikas“ – Aktyvaus budėjimo laikotarpis – Su darbuotojo darbo užmokesčiu susijęs ginčas“

Byloje C-742/19

dėl *Vrhovno sodišče* (Aukščiausiasis Teismas, Slovėnija) 2019 m. rugsėjo 10 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2019 m. spalio 10 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

B. K.

prieš

Republika Slovenija (Ministrstvo za obrambo)

TEISINGUMO TEISMAS (didžioji kolegija),

kurį sudaro pirmininkas K. Lenaerts, pirmininko pavaduotoja R. Silva de Lapuerta, kolegijų pirmininkai J.-C. Bonichot, M. Vilaras, E. Regan ir N. Piçarra, teisėjai T. von Danwitz, M. Safjan, D. Šváby, S. Rodin, K. Jürimäe, C. Lycourgos (pranešėjas), P. G. Xuereb, L. S. Rossi ir I. Jarukaitis,

generalinis advokatas H. Saugmandsgaard Øe,

posėdžio sekretorė R. Şereş, administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2020 m. rugsėjo 21 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

– B. K., atstovaujamo *odvetnik* M. Pukšič,

– Slovėnijos vyriausybės, atstovaujamos A. Grum ir A. Dežman Mušič,

– Vokietijos vyriausybės, atstovaujamos J. Möller ir S. Eisenberg,

* Proceso kalba: slovėnų.

– Ispanijos vyriausybės, atstovaujamos S. Jiménez García,

– Prancūzijos vyriausybės, atstovaujamos A.-L. Desjonquères, E. de Moustier, N. Vincent, T. Stehelin ir A. Ferrand,

– Europos Komisijos, atstovaujamos B. Rous Demiri, N. Ruiz García ir M. van Beek,

susipažinęs su 2021 m. sausio 28 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (OL L 299, 2003, p. 9; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 381) 2 straipsnio išaiškinimo.

2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant B. K. ir *Republika Slovenija (Ministrstvo za obrambo)* (Slovėnijos Respublika (Krašto apsaugos ministerija) ginčą dėl papildomo darbo užmokesčio už viršvalandžius.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

Direktyva 76/207/EEB

3 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyvos 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu (OL L 39, 1976, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 187) 3 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta:

„Vienodo požiūrio principo taikymas reiškia, kad negali būti jokios diskriminacijos dėl lyties, įskaitant atrankos kriterijus įsidarbinant arba užimant pareigas, nepriklausomai nuo veiklos srities arba sektoriaus, taip pat siekiant visų profesinės hierarchijos lygių.“

Direktyva 89/391/EEB

4 1989 m. birželio 12 d. Tarybos direktyvos 89/391/EEB dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo (OL L 183, 1989, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 349) 2 straipsnyje nustatyta:

„1. Ši direktyva taikoma visiems veiklos sektoriams, tiek valstybiniam, tiek privačiam (pramonės, žemės ūkio, prekybos, administravimo, paslaugų, švietimo, kultūros, poilsio ir kt.).

2. Ši direktyva netaikoma toms sritims, kurių ypatumai, būdingi tam tikrai specifinei valstybės tarnybos veiklai, tokiai kaip ginkluotosios pajėgos ir policija, arba tam tikrai specifinei veiklai civilinės saugos srityje, neišvengiamai jai prieštarauja.

Tuo atveju darbuotojų sauga ir sveikata turi būti užtikrinama kiek galima labiau atsižvelgiant į šioje direktyvoje nustatytus tikslus.“

Direktyva 89/656/EEB

5 1989 m. lapkričio 30 d. Tarybos direktyvos 89/656/EEB dėl būtiniausių saugos ir sveikatos apsaugos reikalavimų, darbuotojams darbo vietoje naudojant asmenines apsaugos priemones (Trečioji atskira direktyva, kaip numatyta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje) (OL L 393, 1989, p. 18; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., sk. 5, t. 1, p. 375), 1 straipsnyje nustatyta:

„1. Ši direktyva, kuri yra trečioji atskira direktyva, kaip numatyta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje, nustato būtiniausius reikalavimus darbuotojų darbe naudojamoms asmeninėms apsaugos priemonėms.

2. Visos Direktyvos 89/391/EEB nuostatos taikomos visai šio straipsnio 1 dalyje nurodytai sričiai, nepažeidžiant griežtesnių ir (arba) specialių šios direktyvos nuostatų.“

6 Šios direktyvos 2 straipsnis suformuluotas taip:

„1. Šioje direktyvoje asmeninė apsauginė priemonė – bet kuri priemonė, skirta darbuotojui dėvėti ar turėti siekiant apsisaugoti nuo pavojų, kurie gali kelti grėsmę jo darbo saugai ir sveikatai, bei kitas šiam tikslui skirtas priedas ar reikmuo.

2. Šio straipsnio 1 dalies apibrėžimas netaikomas:

<…>

c) asmeninėms apsaugos priemonėms, kurias dėvi ar naudoja kariuomenė, policija ir kitos viešosios tvarkos žinybos;

<…>“

Direktyva 2003/88

7 Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalies pirmoje pastraipoje nustatyta:

„Ši direktyva taikoma visoms Direktyvos 89/391/EEB 2 straipsnyje apibrėžtoms veiklos sritims, viešoms ir privačioms, nepažeidžiant šios direktyvos 14, 17, 18 ir 19 straipsnių.“

8 Šios direktyvos 2 straipsnyje „Apibrėžimai“ numatyta:

„Šioje direktyvoje vartojami šie apibrėžimai:

1) „darbo laikas“ – tai bet koks laikas, kai darbuotojas yra darbo vietoje, darbdavio žinioje ir vykdo savo veiklą arba atlieka pareigas pagal nacionalinės teisės aktus ir (arba) praktiką;

2) „poilsio laikas“ – tai visoks laikas, kuris nėra darbo laikas;

<…>“

9 Minėtos direktyvos 17 straipsnio 3 dalyje numatyta:

„Remiantis šio straipsnio 2 dalimi, nuo 3, 4, 5, 8 ir 16 straipsnių leidžiama nukrypti:

<…>

b) su apsauga ir sekimu susijusiai veiklai, reikalaujančiai nuolatinio buvimo, kad būtų apsaugotas turtas ir asmenys, ypač apsaugos darbuotojams, prižiūrėtojams ir apsaugos firmoms;

c) veiklai, susijusiai su nepertraukiamomis paslaugomis arba nenutrūkstama gamyba <…>;

<…>“

Direktyva 2013/35/ES

10 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/35/ES dėl būtiniausių sveikatos ir saugos reikalavimų, susijusių su fizikinių veiksnių (elektromagnetinių laukų) keliama rizika darbuotojams (Dvidešimtoji atskira direktyva, kaip apibrėžta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje), ir kuria panaikinama Direktyva 2004/40/EB (OL L 179, 2013, p. 1), 1 straipsnyje numatyta:

„1. Šioje direktyvoje, kuri yra dvidešimtoji atskira direktyva, kaip apibrėžta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje, nustatyti būtiniausi reikalavimai dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos jų sveikatai ir saugai, kuri kyla arba gali kilti darbe dėl elektromagnetinių laukų ekspozicijos.

<…>

6. Nedarant poveikio griežtesnių arba konkretesnių šios direktyvos nuostatų taikymui, Direktyva 89/391/EEB ir toliau taikoma visai 1 dalyje nurodytai sričiai.“

11 Šios direktyvos 10 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Nukrypstant nuo 3 straipsnio, bet nedarant poveikio 5 straipsnio 1 daliai, taikomos šios nuostatos:

<…>

b) valstybės narės gali leisti nustatyti lygiavertę arba konkretesnę apsaugos sistemą, kuri būtų diegiama personalui, dirbančiam operatyviniuose kariniuose įrenginiuose ar dalyvaujančiam karinėje veikloje, įskaitant bendras tarptautines karines pratybas, su sąlyga, kad būtų užkirstas kelias nepageidaujamam poveikiui sveikatai ir rizikai saugai;

<…>“

Slovėnijos teisė

12 Klostantis pagrindinės bylos aplinkybėms taikytinos redakcijos *Kolektivna pogodba za javni sektor* (Viešojo sektoriaus kolektyvinė sutartis; *Uradni list RS*, Nr. 57/2008 ir paskesni) 46 straipsnyje nustatyta, kad valstybės tarnautojai turi teisę į priemoką už pasyvų budėjimą, kuri apskaičiuojama taikant 20 % bazinio darbo užmokesčio valandinio tarifo, o šis pasyvaus budėjimo laikas nelaikomas darbo laiku.

13 Šios kolektyvinės sutarties motyvuose nurodyta:

„Pasyvus budėjimas reiškia, kad valstybės tarnautojas yra pasiekiamas ir prireikus gali atvykti į darbo vietą ne savo darbo valandomis. Pasyvus budėjimas skiriamas raštu. Priemokos už pasyvaus budėjimo laiką suma nesikeičia, nepaisant to, ar valstybės tarnautojas budi dieną, ar naktį, darbo dienomis, sekmadieniais ar švenčių dienomis.“

14 Pagrindinėje byloje taikytinos redakcijos 1994 m. gruodžio 20 d. *Zakon o obrambi* (Gynybos įstatymas; *Uradni list RS*, Nr. 82/94; toliau – *ZObr*) 5 straipsnio 14 punkte numatyta, kad karys, kaip tai suprantama pagal šį įstatymą, yra karinę tarnybą atliekantis asmuo, o jo 14a punkte numatyta, kad darbuotojas, kaip tai suprantama pagal šį įstatymą, yra karys, civilis asmuo, savo profesinę veiklą vykdantis kariuomenėje, arba kitas asmuo, kuris, vykdydamas profesinę veiklą, atlieka administracinio arba techninio pobūdžio specialias funkcijas ministerijoje.

15 Remiantis *ZObr* 51 straipsniu, karys per budėjimą tam tikromis aplinkybėmis gali naudotis ginklais.

16 *ZObr* 97č straipsnyje, susijusiame su aktyviu budėjimu, nustatyta:

„1. Paprastai aktyvus budėjimas trunka nepertraukiamą 24 valandų laikotarpį.

2. Kariai, kurie vykdo aktyvaus budėjimo veiklą, laikomi darbuotojais, kurių darbo laikas yra išskaidytas. Laikas, kai jie faktiškai neatlieka darbo veiklos, laikomas ne darbo laiku, bet pasyviu budėjimu darbo vietoje.

3. Aktyvaus budėjimo metu darbo veikla negali viršyti 12 valandų per dieną. Esant ypatingoms aplinkybėms arba užbaigiant jau pradėtą užduotį, karių darbo laikas gali būti pratęsiamas išimties tvarka. Tačiau tokiu atveju darbo valandos, išdirbtos po jau išdirbtų 12 valandų, laikomos viršvalandžiais.

4. Nepertraukiamas aktyvus budėjimas gali trukti ne ilgiau kaip septynias dienas. Kariai turi teisę į poilsį budėjimo vietoje; 12 valandų laikomos įprastu darbo laiku, o likusios 12 valandų laikomos pasyviu budėjimu.“

17 *ZObr* 97e straipsnyje, susijusiame su pasyviu budėjimu, numatyta:

„1. Pasyvus budėjimas yra laikas, kai darbuotojas turi būti pasiekiamas jo darbo vietoje, nurodytoje vietoje arba namie.

2. Pasyvaus budėjimo laikas neįskaitomas į savaitės arba mėnesio darbo valandų skaičių. Jei darbuotojas budėjimo metu turi faktiškai dirbti, tokios faktiškai dirbto darbo valandos įskaitomos į savaitės arba mėnesio darbo valandas.

3. Ministras nustato pasyvaus budėjimo darbo vietoje, nurodytoje vietoje arba namie atvejus ir tvarką. Pasyvaus budėjimo kariuomenėje atvejus ir tvarką nustato kariuomenės vadas.

4. Pasyvus budėjimas nurodytoje vietoje prilyginamas pasyviam budėjimui darbo vietoje.“

18 *Pravila službe v Slovenski vojski* (Tarnybos Slovėnijos kariuomenėje nuostatai; *Uradni list RS*, Nr. 84/09) sąvoka „aktyvus budėjimas“ apibrėžiama taip:

„Aktyvus budėjimas laikomas karine misija taikos laikotarpiu <…>; jį atlikdamas budintis karys taip pat gali pasinaudoti ginklais ir mirtį nešančia karine įranga pagal *ZObr* 51 straipsnį. Aktyvus budėjimas atliekamas laiko intervalais (per 7 dienas su nuolatiniu buvimu, t. y. 24 valandas per dieną darbo vietoje) siekiant tinkamai organizuoti darbą. Aktyvus budėjimas organizuojamas kariniame padalinyje, kuris taip pat užtikrina, kad tame pačiame padalinyje esantiems asmenims būtų vienodai taikoma pareiga užtikrinti aktyvų budėjimą. Aktyvus budėjimas turi ypatingą karinę ir strateginę reikšmę. Tęstinės operacijų vykdymo veiklos užtikrinimas yra pagrindinė kariuomenės užduotis taikos laikotarpiu. Siekiant užtikrinti tinkamą pasiruošimą taikos laikotarpiu, kariuomenė užtikrina nuolatines pajėgas ir imasi nuolatinių reagavimo priemonių. Nuolatinės pajėgos padeda užtikrinti nepertraukiamas reagavimo priemones ir galimybes imtis karinių ir nekarinių veiksmų ant žemės, jūroje ir ore Slovėnijos Respublikoje. Gynybos pajėgos sudaro dalį nuolatinių pajėgų.

Aktyvų budėjimą užtikrina kariuomenės padalinys arba karių grupė, užtikrinanti asmenų, įrenginių, turto ir teritorijos fizinę apsaugą. <…>

Bendra budinčių asmenų pareiga yra saugoti ir atidžiai ginti tai, kas jiems patikėta (įrenginius, asmenis ir t. t.), nepaleisti iš rankų ginklo ir būti nuolat pasirengusiam jį panaudoti, nepalikti budėjimo posto iki tol, kol juos kas nors pakeis, neleisti niekam, išskyrus viršesniam pagal rangą kariui, kariuomenės vado pavaduotojui arba budėjimo vadui, tarnybos pareigūnui ar atsakingam už priežiūrą asmeniui priartėti prie budėjimo posto ar saugomo pastato arba persikelti į draudžiamą vietą. Be to, budintys asmenys turi sulaikyti asmenis, kaip nustatyta tam tikriems budėjimo postams, palaikyti ryšį ir bendrauti tik su budėjimo vadu ir kitais budėjimo subjektais, taip pat informuoti budėjimo vadą sutrikimų ar gaisro netoliese atveju, jei kyla grėsmė saugomam objektui ar pajėgoms dėl stichinių ar kitų nelaimių, jeigu jie suserga arba jiems reikalinga kitokia pagalba.

Saugumo pajėgos užtikrina įrangos, dokumentų, asmenų, ginklų, karinės įrangos, amunicijos ir kitų priemonių saugumą nuo įvairių rūšių grėsmės. <…>“

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

19 Laikotarpiu nuo 2014 m. vasario mėn. iki 2015 m. liepos mėn. B. K., Slovėnijos kariuomenės puskarininkis, vykdė nepertraukiamą septynių dienų per mėnesį „budėjimo veiklą“; jis turėjo būti pasiekiamas ir nuolat būti kareivinėse, į kurias buvo paskirtas. Ši „budėjimo veikla“ apėmė ir laikotarpius, per kuriuos B. K. turėjo faktiškai vykdyti stebėjimo veiklą, ir laikotarpius, per kuriuos jis turėjo tik būti pasiekiamas vadams. Jei netikėtai atvykdavo karinė policija, inspektoriai arba greitojo reagavimo būrys, jis privalėdavo nurodyti tai registracijos formoje ir vykdyti savo vadų nurodymus.

20 Krašto apsaugos ministerija nusprendė, kad per kiekvieną šią „budėjimo veiklos“ dieną aštuonios valandos turi būti laikomos darbo laiku, todėl už tas aštuonias darbo valandas mokėjo B. K. įprastą darbo užmokestį. Už kitas valandas B. K. gavo tik 20 % bazinio darbo užmokesčio dydžio priemoką.

21 B. K. pareiškė ieškinį Slovėnijos teisme, prašydamas, kad jam, kaip už viršvalandžius, būtų sumokėta už valandas vykdant „budėjimo veiklą“, per kurias nevykdė realios veiklos savo darbdaviui, o tik privalėjo būti pasiekiamas vadams kareivinėse, esančiose toli nuo gyvenamosios vietos ir šeimos.

22 Kadangi B. K. ieškinį pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai atmetė, jis pateikė kasacinį skundą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme.

23 Pastarasis teismas pažymi, pirma, kad pagal Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalį, siejamą su Direktyvos 89/391 2 straipsniu, Direktyva 2003/88 netaikoma toms sritims, kurių ypatumai, būdingi tam tikrai specifinei valstybės tarnybos veiklai, neišvengiamai jai prieštarauja. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, remdamasis 2004 m. spalio 5 d. Sprendimu *Pfeiffer ir kt.* (C-397/01 – C-403/01, EU:C:2004:584), pažymi, kad ši išimtis buvo nustatyta siekiant vienintelio tikslo – užtikrinti būtinų paslaugų tinkamą teikimą saugos, sveikatos apsaugos, viešosios tvarkos srityse, kilus ypač didelio masto pavojui, kai neįmanoma planuoti skubios pagalbos ir gelbėjimo būrių darbuotojų darbo laiko.

24 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad nagrinėjamu atveju B. K. savo įprastą darbą, t. y. „budėjimo veiklą“ taikos laikotarpiu, dirbo reguliariai, nors pagrindinėje byloje nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo nė menkiausios nenumatytos aplinkybės ar išskirtinio įvykio. Taigi, šio teismo teigimu, nebuvo visiškai neįmanoma planuoti suinteresuotojo asmens darbo laiko.

25 Vis dėlto minėtam teismui kyla klausimas, ar Direktyvos 89/391 2 straipsnyje numatyta išimtimi galima remtis bendrai prieš karius taikos metu ir gynybos sektoriaus darbuotojus.

26 Antra, darant prielaidą, kad Direktyva 2003/88 taikytina nagrinėjamu atveju, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar laikotarpiai, kai B. K., vykdydamas savo „budėjimo veiklą“, nevykdė jokios realios veiklos savo darbdaviui, bet turėjo būti pasiekiamas kareivinėse vadams, turi būti laikomi „darbo laiku“, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 2 straipsnį.

27 Pabrėžęs, kad į šį klausimą galima atsakyti teigiamai, tas teismas pažymi, kad pagal Slovėnijos teisę tokie laikotarpiai, kaip ir laikotarpiai, kai karys turi likti namuose, nelaikomi darbo laiku ir kad už šiuos du laikotarpius numatytas toks pats darbo užmokestis, o tai, anot minėto teismo, neatitinka Direktyvos 2003/88.

28 Šiomis aplinkybėmis *Vrhovno sodišče* (Aukščiausiasis Teismas, Slovėnija) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar [Direktyvos 2003/88] 2 straipsnis taikomas ir gynybos sektoriuje dirbantiems darbuotojams bei taikos metu budintiems kariams?

2. Ar pagal [Direktyvos 2003/88] 2 straipsnį draudžiami nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos kariuomenėje dirbančių darbuotojų pasyvaus budėjimo darbo vietoje ar nurodytoje vietoje (tačiau ne namie) laikas arba gynybos sektoriuje dirbančių karių aktyvaus budėjimo, per kurį jie faktiškai nevykdo darbinės veiklos, tačiau fiziškai privalo būti kareivinėse, laikas nelaikomas darbo laiku?“

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl priimtinumo

29 Savo prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar tam tikri laikotarpiai, per kuriuos tiek kariai, tiek gynybos sektoriuje dirbantys civiliniai darbuotojai prireikus privalo būti pasiekiami savo vadams, gali būti laikomi „darbo laiku“, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 2 straipsnį.

30 Neginčijama, kad pagrindinė byla susijusi tik su kariu. Taigi reikia konstatuoti, kad prejudiciniai klausimai, kiek jie susiję su gynybos sektoriuje dirbančių civilių darbuotojų padėtimi, neturi jokio ryšio su pagrindinės bylos dalyku, todėl, remiantis suformuota jurisprudencija, yra nepriimtini (2021 m. vasario 2 d. Sprendimo *Consob*, C-481/19, EU:C:2021:84, 29 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

Dėl pirmojo klausimo

31 Pirmiausia reikia priminti, kad, remiantis Teisingumo Teismo suformuota jurisprudencija, vykstant SESV 267 straipsnyje įtvirtintai nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo procedūrai, pastarasis nacionaliniam teismui turi pateikti naudingą atsakymą, kuris leistų išnagrinėti jam pateiktą bylą. Tokiu atveju Teisingumo Teismui gali tekti performuluoti jam pateiktus klausimus. Be to, Teisingumo Teismui gali tekti atsižvelgti į Sąjungos teisės normas, kurių prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nebuvo nurodęs savo klausime (2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimo *Smith*, C-122/17, EU:C:2018:631, 34 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

32 Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad, pirma, siekiant nustatyti, ar, kaip klausia prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, Direktyvos 2003/88 2 straipsnis taikomas kario budėjimo veiklai taikos metu, kaip antai B. K. vykdomai „budėjimo veiklai“ šio sprendimo 19 punkte nurodytomis sąlygomis, reikia išnagrinėti, ar tokia veikla patenka į šios direktyvos taikymo sritį, kuri nustatyta ne jos 2 straipsnyje, o jos 1 straipsnio 3 dalyje.

33 Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remiasi prielaida, kad ginčas pagrindinėje byloje patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį. Vis dėlto, kiek šis ginčas susijęs su kariu, pirmiausia reikia išnagrinėti, ar, kaip teigė Prancūzijos ir Ispanijos vyriausybės, Sąjungos teisė nereglamentuoja karių darbo laiko organizavimo, nes ši veikla susijusi su valstybių narių ginkluotųjų pajėgų organizavimo tvarka, kuri dėl savo pobūdžio nepatenka į šios teisės taikymo sritį pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį.

34 Šiomis aplinkybėmis, siekiant prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pateikti naudingą atsakymą, kuris jam leistų išspręsti jo nagrinėjamą ginčą, reikia performuluoti pirmąjį klausimą ir konstatuoti, kad šiuo klausimu šis teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalis, siejama su ESS 4 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinama taip, kad kario vykdoma budėjimo veikla taikos laikotarpiu nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį.

35 Pirma, reikia patikrinti, ar pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį reikalaujama, kad visiems ginkluotųjų pajėgų nariams nebūtų taikoma Sąjungos teisė ir, be kita ko, taisyklės dėl darbo laiko organizavimo.

36 Pagal šio 4 straipsnio 2 dalį Sąjunga gerbia, pirma, valstybių narių lygybę prieš Sutartis bei nacionalinį jų savitumą, neatsiejamą nuo pagrindinių politinių bei konstitucinių jų struktūrų, ir, antra, esmines valstybines jų funkcijas, įskaitant valstybės teritorinio vientisumo, viešosios tvarkos bei nacionalinio saugumo užtikrinimą. Toje pačioje nuostatoje numatyta, kad kiekviena valstybė narė išimtinai išlieka atsakinga už savo nacionalinį saugumą.

37 Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad pagrindinės valstybių narių ginkluotųjų pajėgų funkcijos, t. y. teritorijos vientisumo išsaugojimas ir nacionalinio saugumo užtikrinimas, aiškiai nurodytos tarp esminių valstybės funkcijų, kurių Sąjunga turi laikytis pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį.

38 Be to, iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad Sąjungos teisė nereglamentuoja valstybių narių karinio organizavimo, kuris pasirenkamas, siekiant ginti jų teritorijas arba esminius interesus (šiuo klausimu žr. 2003 m. kovo 11 d. Sprendimo *Dory*, C-186/01, EU:C:2003:146, 35 punktą).

39 Atsižvelgiant į tai, iš to, kad Sąjunga laikėsi ESS 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų esminių valstybės funkcijų, negalima daryti išvados, kad valstybių narių sprendimai dėl jų ginkluotųjų pajėgų organizavimo nepatenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, ypač kai kalbama apie darbo laiko organizavimo taisykles.

40 Remiantis Teisingumo Teismo suformuota jurisprudencija, nors tik pačios valstybės narės turi nustatyti savo esminius saugumo interesus ir imtis priemonių vidaus ir išorės saugumui užtikrinti, įskaitant sprendimus dėl jų ginkluotųjų pajėgų organizavimo, tik ta aplinkybė, kad buvo imtasi nacionalinės priemonės, siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą, nereiškia, jog Sąjungos teisė netaikoma ir kad valstybės narės neturi jos laikytis, kaip reikalaujama (šiuo klausimu žr. 1999 m. spalio 26 d. Sprendimo *Sirdar*, C-273/97, EU:C:1999:523, 15 punktą; 2000 m. sausio 11 d. Sprendimo *Kreil*, C-285/98, EU:C:2000:2, 15 punktą ir 2020 m. spalio 6 d. Sprendimo *Privacy International*, C-623/17, EU:C:2020:790, 44 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją). Tas pats pasakytina apie nacionalines priemones, priimtas siekiant apsaugoti valstybės narės teritorinį vientisumą.

41 Be to, kaip savo išvados 44 ir 45 punktuose iš esmės pažymėjo generalinis advokatas, šiam teiginiui neprieštarauja 2003 m. kovo 11 d. Sprendimas *Dory* (C-186/01, EU:C:2003:146).

42 Iš tiesų, nors privalomos karinės tarnybos įvedimas, nagrinėtas byloje, kurioje priimtas tas sprendimas, nėra Sąjungos teisės reglamentuojamas klausimas, darbo laiko organizavimas yra sritis, suderinta pagal SESV 153 straipsnio 2 dalį Direktyva 2003/88.

43 Nors tai, kad Sąjunga laikosi esminių valstybės funkcijų, nereiškia, kad karių darbo laiko organizavimas visiškai nepatenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, vis dėlto pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį reikalaujama, kad Sąjungos teisės normų, susijusių su šiuo organizavimu, taikymas kariams nesutrukdytų gerai atlikti šių esminių funkcijų. Taigi šios taisyklės negali būti aiškinamos taip, kad kliudytų ginkluotosioms pajėgoms vykdyti savo užduotis ir taip pakenkti esminėms valstybės funkcijoms, t. y. jos teritorinio vientisumo išsaugojimui ir nacionalinio saugumo užtikrinimui.

44 Darytina išvada, kad Sąjungos teisėje turi būti tinkamai atsižvelgta į kiekvienos valstybės narės ginkluotųjų pajėgų veiklai būdingus ypatumus, kad šių ypatumų kyla, be kita ko, iš šios valstybės narės prisiimtų konkrečių tarptautinių įsipareigojimų, konfliktų ar grėsmių, su kuriomis ji susiduria, taip pat dėl šios valstybės geopolitinio konteksto.

45 Taigi Sąjungos teisės nuostatų, ypač susijusių su darbo laiko organizavimu, taikymas negali trukdyti vykdyti konkrečias užduotis, kurias kiekviena valstybė narė, atsižvelgdama į įsipareigojimus ir atsakomybę, paveda atlikti savo ginkluotosioms pajėgoms, kad būtų išsaugotas teritorinis vientisumas arba užtikrintas jos nacionalinis saugumas.

46 Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, kad pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį visų karių darbo laiko organizavimas nepašalinamas iš Sąjungos teisės taikymo srities.

47 Antra, reikia priminti, kad Direktyva 2003/88 siekiama nustatyti būtiniausius reikalavimus, skirtus darbuotojų gyvenimo ir darbo sąlygoms gerinti derinant nacionalinės teisės aktus dėl darbo laiko trukmės. Tokiu darbo laiko organizavimo nuostatų derinimu Europos Sąjungos lygmeniu siekiama užtikrinti geresnę darbuotojų saugą ir sveikatos apsaugą, suteikiant jiems minimalų (dienos ir savaitės) poilsio laiką ir atitinkamą pertraukų laiką, taip pat numatant maksimalų savaitės darbo valandų skaičių (2021 m. kovo 9 d. Sprendimo *Radiotelevizija Slovenija (Pasyviojo budėjimo laikotarpis sunkiai pasiekiamoje vietovėje)*, C-344/19, EU:C:2021:182, 25 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

48 Be to, Direktyvos 2003/88 nuostatose patikslinama pagrindinė teisė į maksimalios darbo trukmės ribojimą ir į kasdienio bei savaitės poilsio laikotarpius; ši teisė aiškiai įtvirtinta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 31 straipsnio 2 dalyje, todėl jos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į Chartiją (2021 m. kovo 17 d. Sprendimo *Academia de Studii Economice din Bucureşti*, C-585/19, EU:C:2021:210, 37 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija). Iš to darytina išvada, be kita ko, kad šių nuostatų negalima aiškinti siaurai ir taip pažeisti iš šios direktyvos kylančių darbuotojo teisių (2021 m. kovo 9 d. Sprendimo *Radiotelevizija Slovenija (Pasyviojo budėjimo laikotarpis sunkiai pasiekiamoje vietovėje)*, C-344/19, EU:C:2021:182, 27 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

49 Pagal Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją Direktyvos 2003/88 taikymo tikslais sąvoka „darbuotojas“ turi būti apibrėžta remiantis objektyviais kriterijais, kurie, atsižvelgiant į suinteresuotųjų asmenų teises ir pareigas, yra būdingi darbo santykiams. Pagrindinis darbo santykių požymis yra tas, kad asmuo tam tikrą laiką kito asmens naudai ir jo vadovaujamas teikia tam tikras paslaugas, už kurias gauna darbo užmokestį. Iš to matyti, kad darbo santykiai suponuoja, jog egzistuoja pavaldumo ryšys tarp darbuotojo ir jo darbdavio. Tokio ryšio buvimas

turi būti vertinamas kiekvienu atskiru atveju atsižvelgiant į visus šalių tarpusavio santykius apibūdinančius elementus ir aplinkybes (2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 41 ir 42 punktai bei juose nurodyta jurisprudencija).

50 Šiuo atveju neginčijama, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamu laikotarpiu B. K. gaudavo darbo užmokestį ir jį, kaip Slovėnijos puskarininkį, siejo pavaldumo santykiai su jo darbdaviu, kaip tai suprantama pagal pirmesnį punktą. Darytina išvada, kad Direktyva 2003/88 *a priori* turi būti taikoma jo atveju.

51 Trečia, reikia nustatyti, ar apskritai ginkluotųjų pajėgų veikla (ar bent jau kai kurios iš jų) nepatenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį pagal jos 1 straipsnio 3 dalį, siejamą su ESS 4 straipsnio 2 dalimi.

52 Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalyje jos taikymo sritis nustatyta darant nuorodą į Direktyvos 89/391 2 straipsnį. Pagal pastarosios direktyvos 2 straipsnio 1 dalį ši direktyva taikoma „visiems veiklos sektoriams, tiek valstybiniam, tiek privačiam“.

53 Vis dėlto Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje numatyta, kad ji netaikoma toms sritims, kurių ypatumai, būdingi tam tikrai specifinei valstybės tarnybos veiklai, pavyzdžiui, ginkluotosioms pajėgoms, arba tam tikrai specifinei veiklai civilinės saugos srityje, neišvengiamai jai prieštarauja, o šios nuostatos antroje pastraipoje patikslinama, kad tuo atveju darbuotojų sauga ir sveikata turi būti užtikrinama kuo labiau atsižvelgiant į šioje direktyvoje nustatytus tikslus.

54 Taigi, reikia nustatyti, ar apskritai ginkluotųjų pajėgų veikla (ar bent jau kai kurios iš jų) nepatenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį motyvuojant tuo, kad joms taikoma Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje numatyta išimtis, tinkamai atsižvelgiant į būtinybę aiškinti minėtą taikymo sritį remiantis ESS 4 straipsnio 2 dalimi.

55 Iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa turi būti aiškinama taip, kad jos taikymo sritis būtų apribota tuo, kas griežtai būtina siekiant apsaugoti interesus, kuriuos ji leidžia saugoti valstybėms narėms (2004 m. spalio 5 d. Sprendimo *Pfeiffer ir kt.*, C-397/01–C-403/01, EU:C:2004:584, 54 punktas ir 2020 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 32 punktas).

56 Be to, Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje, siekiant pašalinti iš šios direktyvos, taigi, ir iš Direktyvos 2003/88, taikymo srities, tam tikrą veiklą, naudojamas kriterijus yra grindžiamas ne darbuotojų priskyrimu prie tam tikros šioje nuostatoje nurodytos valstybės tarnybos veiklos, žvelgiant į ją bendrai, bet tik remiantis specifiniu tam tikrų užduočių, kurias atlieka šioje nuostatoje nurodytų sričių darbuotojai, pobūdžiu, kuris dėl būtinumo garantuoti veiksmingą bendruomenės interesų apsaugą pateisina darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos taisyklių išimtį (2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 55 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

57 Tarp šioms specifinėms veiklos rūšims būdingų ypatumų, kurie, remiantis Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa, pateisina darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos taisyklių išimtį, yra tai, kad tokiai veiklai dėl jos pobūdžio netaikomas darbo laiko planavimas (2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 64 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

58 Pagal Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmą pastraipą leidžiama išlaikyti specifinės valstybės tarnybos veiklos, kurios tęstinumas yra būtinas siekiant užtikrinti tinkamą esminių valstybės funkcijų vykdymą, veiksmingumą. Šis tęstinumo reikalavimas turi būti vertinamas atsižvelgiant į atitinkamos veiklos specifinį pobūdį (2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 65 ir 66 punktai bei nurodyta jurisprudencija).

59 Šiuo klausimu, pirma, Teisingumo Teismas nusprendė, kad reikalavimas užtikrinti tarnybų veiklos tęstinumą tokiose srityse, kaip sveikatos apsauga, sauga ir viešoji tvarka, netrukdo tam, kad tokių tarnybų veikla, kai vyksta normaliomis sąlygomis, būtų užtikrinama, kiek tai susiję su jų darbuotojų darbo grafikais, net jeigu leidžianti nukrypti nuostata, numatyta Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje, yra taikoma tokioms įstaigoms tik esant ypač sunkioms ir didelio masto aplinkybėms, kaip antai gaivalinėms ar technologinėms nelaimėms, išpuoliams ar didelėms avarijoms, dėl kurių reikia imtis priemonių, būtinų visuomenės gyvybės, sveikatos apsaugai ir saugumui užtikrinti, kurių nebūtų įmanoma tinkamai įgyvendinti, jei reikėtų laikytis visų Direktyvoje 2003/88 įtvirtintų taisyklių. Tuomet pateisinama teikti absoliučią pirmenybę gyventojų apsaugos tikslui ir nepaisyti šios direktyvos nuostatų, todėl nurodytų tarnybų atveju jas galima laikinai pažeisti (šiuo klausimu žr. 2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 67 punktą ir 2020 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 42 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

60 Antra, Teisingumo Teismas nusprendė, kad tam tikra konkreti valstybės tarnybos veikla, net jeigu vykdoma įprastomis sąlygomis, negali pasižymėti tokiais ypatumais, kurie dėl savo pobūdžio neišvengiamai trukdo planuoti darbo laiką laikantis Direktyvoje 2003/88 nustatytų reikalavimų (2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 68 punktas).

61 Taip visų pirma yra veiklos, kurią, siekiant veiksmingai įgyvendinti jai nustatytą bendrojo intereso tikslą, gali vykdyti tik vienas ir tas pats darbuotojas, atveju, nesant galimybės sukurti rotacijos sistemą, leidžiančią šiam darbuotojui reguliariai suteikti teisę į poilsio valandas ar dienas po to, kai jis dirbo tam tikrą valandų ar darbo dienų skaičių (šiuo klausimu žr. 2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 70–74 punktus ir 2020 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 43 ir 44 punktus).

62 Tokia veikla, remiantis Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa, turi būti visiškai pašalinta iš Direktyvos 2003/88 taikymo srities.

63 Nagrinėjamu atveju reikia nustatyti, kiek šio sprendimo 57–61 punktuose nurodyta jurisprudencija taikytina ginkluotųjų pajėgų narių veiklai, atsižvelgiant į tai, kad, kaip pažymėta šio sprendimo 43 ir 45 punktuose, būtina užtikrinti, kad Direktyvos 2003/88 taikymas jiems nepaveiktų valstybių narių esminių funkcijų tinkamo vykdymo, kaip tai suprantama pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį.

64 Šiuo klausimu reikia pažymėti, pirma, kad Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa neturi būti aiškinama taip, kad visi valstybių narių ginkluotųjų pajėgų nariai nuolat nepatenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį.

65 Iš tiesų, kaip priminta šio sprendimo 55, 56 ir 58 punktuose, nors Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa siekiama užtikrinti veiksmingą esminių valstybės funkcijų vykdymą, ji turi būti aiškinama siaurai ir ja siekiama iš šios direktyvos, taigi, ir Direktyvos 2003/88 taikymo srities, pašalinti ne kai kuriuos bendrai vertinamus viešosios tarnybos sektorius, o tik tam tikras konkrečias šių sektorių veiklos kategorijas dėl jų specifinio pobūdžio.

66 Pirma, Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa negali pateisinti visiško ne civilinio personalo pašalinimo iš šios direktyvos taikymo srities (šiuo klausimu žr. 2006 m. sausio 12 d. Sprendimo *Komisija / Ispanija*, C-132/04, nepaskelbtas Rink., EU:C:2006:18, 30–40 punktus).

67 Be to, kaip savo išvados 88 išnašoje iš esmės pažymėjo generalinis advokatas, konkrečios išimtys kariams, kurios aiškiai numatytos tiek Direktyvos 89/656 2 straipsnio 2 dalies c punkte, tiek Direktyvos 2013/35 10 straipsnio 1 dalies b punkte, būtų nenaudingos, jei Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje ginkluotųjų pajėgų nariai bendrai būtų pašalinti iš pastarosios direktyvos taikymo srities. Šio 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje taip pat apibrėžta direktyvų 89/656 ir 2013/35 taikymo sritis, kaip matyti atitinkamai iš Direktyvos 89/656 1 straipsnio 2 dalies ir Direktyvos 2013/35 1 straipsnio 6 dalies.

68 Antra, kaip savo išvados 82 ir 83 punktuose iš esmės pažymėjo generalinis advokatas, negalima manyti, kad visa karių vykdoma veikla pasižymi tokiomis ypatybėmis, kad dėl jų negalimas joks darbo laiko planavimas, atitinkantis Direktyvoje 2003/88 nustatytus reikalavimus.

69 Atvirkščiai, tam tikra veikla, kurią gali vykdyti ginkluotųjų pajėgų nariai, kaip antai susijusi, be kita ko, su administravimo, priežiūros, remonto, sveikatos apsaugos, tvarkos palaikymo ar pažeidimų nagrinėjimo paslaugomis, negali būti visa pašalinta iš Direktyvos 2003/88 taikymo srities.

70 Iš tiesų neginčijama, kad tokia veikla iš principo patenka į šios direktyvos taikymo sritį, kai ją panašiomis sąlygomis vykdo viešosios tarnybos darbuotojai, neturintys karių statuso.

71 Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad išimtis, numatyta Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirmoje pastraipoje, taip pat taikoma visiems darbuotojams, vykdantiems specifinę bendruomenės paslaugoms tapačią veiklą (šiuo klausimu žr. 2018 m. lapkričio 20 d. Sprendimo *Sindicatul Familia Constanța ir kt.*, C-147/17, EU:C:2018:926, 59 punktą).

72 Be to, nors tiesa, kad kariui taikomas toks pasiekiamumo reikalavimas, kad jis galėtų būti perkeltas operacijai vykdyti per labai trumpą laiką, vis dėlto Direktyvoje 2003/88 numatytų taisyklių taikymas šiam kariui atliekant šio sprendimo 69 punkte nurodytą veiklą negali prieštarauti veiksmingam tokio pasiekiamumo reikalavimo laikymuisi, bent jau jeigu ši veikla nėra vykdoma atliekant karinę operaciją, įskaitant jo skubaus pasiruošimo laikotarpį.

73 Atsižvelgiant į tai, pirma, iš šio sprendimo 59 punkte primintos jurisprudencijos matyti, kad, kai ginkluotųjų pajėgų nariai susiduria su ypač sunkioms ir didelio masto aplinkybėms, kaip tai suprantama pagal šią jurisprudenciją, jų veikla nepatenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį pagal jos 1 straipsnio 3 dalį, siejamą su Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa.

74 Taip yra tuo atveju, kai, atsižvelgiant į visų reikšmingų aplinkybių sunkumą ir mastą, gyventojų neįmanoma apsaugoti organizuojant ginkluotųjų pajėgų veiklą taip, kad kiekvienas jų narys galėtų pasinaudoti Direktyvoje 2003/88 numatytomis garantijomis dėl darbo ir poilsio laiko, be kita ko, taikant rotacijos mechanizmą (pagal analogiją žr. 2020 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Készenléti Rendőrség*, C-211/19, EU:C:2020:344, 47–50 punktus).

75 Antra, iš šio sprendimo 60 punkte primintos jurisprudencijos galima daryti išvadą, kad Direktyvos 2003/88 taikymo sritis neapima visų tam tikrų karinės veiklos rūšių, kai ši veikla yra tokia speciali, kad neišvengiamai ir nuolat kliudo laikytis šioje direktyvoje nustatytų reikalavimų.

76 Taip yra ginkluotųjų pajėgų narių atveju, kurie dėl savo aukštos kvalifikacijos arba labai specifinio jiems priskirtų užduočių pobūdžio sunkiai gali būti pakeisti kitais ginkluotųjų pajėgų nariais, taikant rotacijos sistemą, leidžiančią užtikrinti, kad būtų laikomasi Direktyvoje 2003/88 numatytų maksimalių darbo ir poilsio laikotarpių, ir tinkamą jiems patikėtų esminių užduočių atlikimą.

77 Trečia, svarbu pažymėti, kad visi kariai, kuriems pavesta vykdyti operacijas, susijusias su kariniu valstybės narės ginkluotųjų pajėgų įsipareigojimu, nesvarbu, ar tos operacijos nuolat, ar atsitiktinai vyksta jos teritorijoje, ar už jos ribų, vykdo veiklą, kuri pagal Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalį, siejamą su Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa, ir atsižvelgiant į ESS 4 straipsnio 2 dalį, pagal savo pobūdį negali visa būti priskirta Direktyvos 2003/88 taikymo sričiai.

78 Iš tiesų, jeigu vykdant šias operacijas būtų laikomasi Direktyvoje 2003/88 nustatytų reikalavimų, kiltų didelė rizika jų sėkmingam įgyvendinimui – o tai suponuoja teisę reikalauti iš ginkluotųjų pajėgų narių visiško įsipareigojimų vykdymo ilgais laikotarpiais – taigi, ir geram pagrindinių nacionalinio saugumo užtikrinimo arba valstybių narių teritorinio vientisumo išsaugojimo funkcijų vykdymui.

79 Šiomis aplinkybėmis reikia atsižvelgti ne tik į galimą šių operacijų tarpusavio priklausomumą, bet ir į jų ir kitos ginkluotųjų pajėgų narių vykdomos veiklos, kuria dėl šios direktyvos teisės normų, įpareigojančių susijusias valdžios institucijas taikyti rotacijos ar darbo laiko planavimo sistemą, taikymo, priešingai, nei reikalaujama pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį, būtų pakenkta toms pačioms operacijoms, tarpusavio priklausomumą. Taigi, jei tai būtina geram karinių operacijų tiesiogine prasme atlikimui, negalima atmesti galimybės, kad tam tikra ginkluotųjų pajėgų veikla, kuri nėra tiesiogiai su ja susijusi, šių operacijų laikotarpiu taip pat nepatenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį.

80 Be to, Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalyje, siejamoje su Direktyvos 89/391 2 straipsnio 2 dalies pirma pastraipa ir atsižvelgiant į ESS 4 straipsnio 2 dalį, taip pat reikalaujama iš Direktyvos 2003/88 taikymo srities pašalinti bet kokią veiklą, susijusią su karių pradiniu mokymu, kuriam reikia prilyginti privalomąją karo tarnybą, arba operacijų vykdymo rengimą, kurį vėliau turi nuolat atlikti karinių pajėgų nariai.

81 Iš tiesų, kaip pažymėjo Prancūzijos vyriausybė, siekiant užtikrinti ginkluotųjų pajėgų operacijų veiksmingumą, kariai per jų pradinį mokymą ir operacijų vykdymo rengimą turi susidurti su situacijomis, kurios leistų kuo labiau atkurti sąlygas, įskaitant nepalankiausias, kai atliekamos pačios karinės operacijos. Tačiau tokio teisėto tikslo nebūtų galima pasiekti, jei Direktyvoje 2003/88 numatytų darbo laiko organizavimo taisyklių būtų laikomasi per šį pradinį mokymą ir operacijų vykdymo rengimą.

82 Be to, nustatydamos kariams tokius mokymo ir rengimo reikalavimus valstybės narės taip pat užtikrina, kad šių karių sveikata ir sauga būtų gerai apsaugota vykdant tikrąsias ginkluotųjų pajėgų operacijas, nes šie reikalavimai leidžia jiems įgyti ir išlaikyti aukštą ištvermės lygį, atsižvelgiant į pablogėjusias gyvenimo sąlygas.

83 Tai, kad pradinis mokymas, operacijų vykdymo rengimas ir tikrosios karinės operacijos vyksta taikos metu, negali paneigti išvados, kad visa ši veikla turi būti pašalinta iš Direktyvos 2003/88 taikymo srities. Karinių pajėgų vykdomos misijos siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą ir teritorijos vientisumą turi galėti būti atliekamos net ir taikos laikotarpiu.

84 Reikia pridurti, kad vienintelė kiekvienos valstybės narės atsakomybė, atsižvelgiant, be kita ko, į grėsmę, su kuria ji susiduria, jai būdingą tarptautinę atsakomybę arba į jos konkretų geopolitinį kontekstą, yra atlikti karines operacijas, kurias ji laiko tinkamomis, ir nustatyti pradinio mokymo intensyvumą bei operacijų vykdymo rengimą, kurie, jos manymu, yra naudingi geram šių operacijų vykdymui, ir šiuo atžvilgiu netaikoma Teisingumo Teismo kontrolė, nes laikytina, kad šie klausimai nepatenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, kaip buvo nurodyta šio sprendimo 38 punkte.

85 Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nustatyti, ar B. K. užtikrinama budėjimo veikla priskirtina prie vieno iš šio sprendimo 73–83 punktuose nurodytų atvejų. Jei būtų atsakyta neigiamai, ši veikla turėtų būti laikoma patenkančia į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį. Šiuo klausimu, atsižvelgiant į Teisingumo Teismo turimą bylos medžiagą, negalima atmesti galimybės, kad tas teismas gali nuspręsti, jog pagrindinėje byloje nagrinėjama budėjimo veikla yra tikra karinė operacija, todėl ji nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį.

86 Galiausiai reikia patikslinti, kad net jei kariai vykdo veiklą, kuri visiškai patenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį, joje, priešingai, nei teigia Prancūzijos vyriausybė, numatytos įtvirtintų teisių išimtys, kuriomis valstybės narės gali remtis šių karių atžvilgiu.

87 Tai taikoma visais atvejais, taigi, ir minėtos direktyvos 17 straipsnio 3 dalies, pagal kurią tam tikromis sąlygomis leidžiama nukrypti nuo jos 3, 4, 5, 8 ir 16 straipsnių, b ir c punktuose nurodytais atvejais, tiek dėl su apsauga ir sekimu susijusiai veiklai, reikalaujančiai nuolatinio buvimo, kad būtų apsaugotas turtas ir asmenys, tiek veiklai, susijusiai su nepertraukiamomis paslaugomis arba nenutrūkstama gamyba.

88 Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Direktyvos 2003/88 1 straipsnio 3 dalis, siejama su ESS 4 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinama taip, kad kario vykdoma budėjimo veikla nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį, jei:

– ši veikla vykdoma per pradinį mokymą, operacijų vykdymo rengimą ar tikrą karinę operaciją,

– ji yra tokia specifinė veikla, kad jai negali būti taikoma asmenų rotacijos sistema, leidžianti užtikrinti, kad būtų laikomasi minėtos direktyvos reikalavimų,

– atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, matyti, kad ši veikla vykdoma dėl ypatingų įvykių, kurių sunkumas ir mastas reikalauja imtis priemonių, būtinų visuomenės gyvybės, sveikatos apsaugai ir saugumui užtikrinti, kurių nebūtų įmanoma tinkamai įgyvendinti, jei reikėtų laikytis visų minėtoje direktyvoje įtvirtintų taisyklių,

– minėtos direktyvos taikymas tokiai veiklai, įpareigojant atitinkamas valdžios institucijas įdiegti rotacijos ar darbo laiko planavimo sistemą, galėtų tik pakenkti geram karinių operacijų atlikimui.

Dėl antrojo klausimo

89 Pirmiausia reikia patikslinti, kad atsakant į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo antrąjį klausimą žodžių junginys „budėjimo laikotarpis“ bus vartojamas siekiant apibrėžti visus laikotarpius, per kuriuos karys, vykdydamas savo budėjimo veiklą, yra tik pasiekiamas vadams, bet faktiškai nevykdo stebėjimo veiklos.

90 Be to, reikia pabrėžti, kad iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, jog pagrindinė byla susijusi tik su darbo užmokesčiu B. K. už budėjimo laikotarpius, kaip už viršvalandžius.

91 Taigi, siekiant pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui naudingą atsakymą, reikia performuluoti antrąjį klausimą ir konstatuoti, kad juo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2003/88 2 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį reikalaujama, kad budėjimo laikotarpis, kai karys turi likti kareivinėse, į kurias paskirtas, bet jose faktiškai nedirba, būtų laikomas darbo laiku, į kurį reikia atsižvelgti nustatant šio kario darbo užmokestį už tokį laikotarpį.

92 Taip pat svarbu pažymėti, kad atsakymas į šį klausimą pagrindinei bylai svarbus tik tuo atveju, jei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas padarytų išvadą, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama budėjimo veikla patenka į Direktyvos 2003/88 taikymo sritį.

93 Atsižvelgiant į šiuos pradinius patikslinimus, visų pirma reikia priminti, kad sąvoka „darbo laikas“, kaip ji suprantama pagal Direktyvą 2003/88, apima visus budėjimo laikotarpius, kai darbuotojui nustatyti apribojimai yra tokie, kad objektyviai ir labai stipriai paveikia jo galimybę šiais laikotarpiais laisvai valdyti laiką, kuriuo nereikalaujama atlikti profesinių funkcijų, ir skirti tą laiką savo interesams. Atvirkščiai, kai darbuotojui nustatyti suvaržymai tam tikru budėjimo laikotarpiu nėra tokie dideli ir jis gali valdyti savo laiką ir skirti jį savo interesams be didelių suvaržymų, „darbo laikas“ pagal Direktyvą 2003/88 yra tik laikas, skirtas darbui, kuris, atsižvelgiant į aplinkybes, yra faktiškai atliktas tuo laikotarpiu (2021 m. kovo 9 d. Sprendimo *Radiotelevizija Slovenija (Pasyviojo budėjimo laikotarpis sunkiai pasiekiamoje vietovėje)*, C-344/19, EU:C:2021:182, 37 ir 38 punktai ir nurodyta jurisprudencija).

94 Dėl budėjimo laikotarpių darbo vietoje, kuri, kaip nagrinėjamu atveju, nesutampa su darbuotojo gyvenamąja vieta, reikia pažymėti, kad lemiamas veiksnys sprendžiant, ar yra sąvokos „darbo laikas“, kaip ji suprantama pagal Direktyvą 2003/88, požymių, yra tas, kad darbuotojas privalo fiziškai būti darbdavio nurodytoje vietoje ir būti jo žinioje, kad prireikus galėtų nedelsdamas imtis darbo; reikia patikslinti, kad darbo vieta turi būti suprantama kaip bet kuri vieta, kurioje darbuotojas turi vykdyti veiklą darbdavio nurodymu, įskaitant atvejus, kai tai nėra vieta, kur jis paprastai vykdo savo profesinę veiklą. Kadangi tokiu budėjimo laikotarpiu privalantis likti savo darbo vietoje, kad būtų darbdavio nedelsiant pasiekiamas, darbuotojas turi būti toli nuo savo socialinės ir šeimos aplinkos ir menkai gali valdyti laiką, kuriuo nereikalaujama atlikti profesinių funkcijų, visas šis laikotarpis turi būti laikomas „darbo laiku“, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, neatsižvelgiant į minėtu laikotarpiu darbuotojo faktiškai atliktą darbą (2021 m. kovo 9 d. Sprendimo *Radiotelevizija Slovenija (Pasyviojo budėjimo laikotarpis sunkiai pasiekiamoje vietovėje)*, C-344/19, EU:C:2021:182, 33–35 punktai ir nurodyta jurisprudencija).

95 Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad darant prielaidą, jog kariui taikoma Direktyva 2003/88, jam nustatytas budėjimo laikas, kuris reiškia jo nuolatinį buvimą darbo vietoje, turi būti laikomas darbo laiku, kaip jis suprantamas pagal šios direktyvos 2 straipsnio 1 punktą, jei ši darbo vieta nesutampa su gyvenamąja vieta.

96 Antra, vis dėlto reikia priminti, kad, išskyrus Direktyvos 2003/88 7 straipsnio 1 dalyje numatytą specialų atvejį, susijusį su mokamomis kasmetinėmis atostogomis, šia direktyva reglamentuojami tik tam tikri darbo laiko organizavimo aspektai, siekiant užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatos apsaugą, todėl iš esmės ji netaikoma darbuotojų darbo užmokesčiui (2021 m. kovo 9 d. Sprendimo *Radiotelevizija Slovenija (Pasyviojo budėjimo laikotarpis sunkiai pasiekiamoje vietovėje)*, C-344/19, EU:C:2021:182, 57 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

97 Taigi darbuotojų darbo užmokesčio už budėjimo laikotarpius mokėjimo tvarka patenka ne į Direktyvos 2003/88, o į atitinkamų nacionalinės teisės nuostatų taikymo sritį. Todėl pagal šią direktyvą nedraudžiama taikyti valstybės narės teisės aktų, kolektyvinės darbo sutarties arba darbdavio sprendimo, kuriuose nustatant darbo užmokestį už budėjimą skirtingai vertinami laikotarpiai, kuriais faktiškai dirbta, ir laikotarpiai, kai faktiškai nedirbta, net jei visi tie laikotarpiai pagal šią direktyvą turi būti laikomi „darbo laiku“ (2021 m. kovo 9 d. Sprendimo *Radiotelevizija Slovenija (Pasyviojo budėjimo laikotarpis sunkiai pasiekiamoje vietovėje)*, C-344/19, EU:C:2021:182, 58 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

98 Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, kad Direktyvos 2003/88 2 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį nedraudžiama už budėjimo laikotarpį, kai karys turi likti kareivinėse, į kurias paskirtas, bet jose faktiškai nedirba, atlyginti kitaip nei už budėjimo laikotarpį, kai jis faktiškai dirba.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

99 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (didžioji kolegija) nusprendžia:

1. 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų 1 straipsnio 3 dalis, siejama su ESS 4 straipsnio 2 dalimi, turi būti aiškinama taip, kad kario vykdoma budėjimo veikla nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį, jei:

– **ši veikla vykdoma per pradinį mokymą, operacijų vykdymo rengimą ar tikrą karinę operaciją,**

– **ji yra tokia specifinė veikla, kad jai negali būti taikoma asmenų rotacijos sistema, leidžianti užtikrinti, kad būtų laikomasi minėtos direktyvos reikalavimų,**

– **atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, matyti, kad ši veikla vykdoma dėl ypatingų įvykių, kurių sunkumas ir mastas reikalauja imtis priemonių, būtinų visuomenės gyvybės, sveikatos apsaugai ir saugumui užtikrinti, kurių nebūtų įmanoma tinkamai įgyvendinti, jei reikėtų laikytis visų minėtoje direktyvoje įtvirtintų taisyklių,**

– **minėtos direktyvos taikymas tokiai veiklai, įpareigojant atitinkamas valdžios institucijas įdiegti rotacijos ar darbo laiko planavimo sistemą, galėtų tik pakenkti geram karinių operacijų atlikimui.**

2. **Direktyvos 2003/88 2 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį nedraudžiama už budėjimo laikotarpį, kai karys turi likti kareivinėse, į kurias paskirtas, bet jose faktiškai nedirba, atlyginti kitaip nei už budėjimo laikotarpį, kai jis faktiškai dirba.**

Parašai.